

Barbara Grobelna <https://orcid.org/0000-0001-5042-6948>
Akademia Finansów i Biznesu Vistula
e-mail: b.grobelna@vistula.edu.pl

Domy seniora w języku i świadomości Polaków: spokój czy utrata tożsamości?

Senior care homes in the Polish language and social consciousness of Poles: Peace or loss of identity?

Streszczenie

Niniejszy artykuł podejmuje temat językowego obrazu instytucjonalnej opieki nad osobami starszymi w Polsce poprzez analizę percepcji terminów *dom opieki* i *dom seniora*. Celem badania jest identyfikacja dominujących skojarzeń leksykalnych, nacechowania emocjonalnego oraz wpływu osobistego doświadczenia na językowe reprezentacje tych pojęć. Badanie miało formę badania ankietowego, obejmującego 80 respondentów, którzy wskazywali maksymalnie trzy swobodne skojarzenia związane z tymi terminami. Uzyskane dane poddano analizie leksykalno-semantycznej, uwzględniającej częstość występowania jednostek leksykalnych, ich wartościowanie emocjonalne oraz wpływ osobistego doświadczenia respondentów z tego typu placówkami. Wyniki wskazują na silne nacechowanie obu terminów – najczęstsze skojarzenia to *samotność*, *smutek*, *choroba* i *śmierć*. Analiza pokazuje również istotne różnice w językowym obrazowaniu tych instytucji w zależności od doświadczenia respondentów: osoby mające kontakt z domami opieki w kontekście opieki nad osobami starszymi częściej używają terminów pragmatycznych i neutralnych, podczas gdy osoby bez doświadczenia odwołują się do silnie negatywnych i często metaforycznych określeń. Uzyskane wyniki poszerzają wiedzę na temat językowych reprezentacji domów opieki w języku polskim. Wnoszą wkład w badania nad językowym obrazem instytucjonalnej opieki nad osobami starszymi, prezentując mechanizmy leksykalne utrwalające stereotypy i negatywne wartościowanie tego typu opieki nad seniorami oraz wskazując na potrzebę świadomego kształtowania dyskursu publicznego wokół opieki długoterminowej.

Słowa kluczowe: domy seniora, domy opieki, stereotypy językowe, skojarzenia leksykalne, nacechowanie emocjonalne, stylizacja starości

Abstract

This article addresses the linguistic representation of institutional care for older people in Poland through an analysis of the perception of the Polish terms *dom opieki* (senior care home) and *dom seniora* (nursing retirement home). The aim of the study is to identify the dominant lexical associations, emotional connotations and the influence of personal experience on the linguistic representations of these concepts. The study used a questionnaire completed by 80 respondents, who provided up to 3 free associations for each of these terms. The data obtained were subjected to lexical-semantic analysis, taking into account the frequency of occurrence of lexical units, their emotional valence, and the influence of respondents' personal experience with such facilities. The results indicate a strong connotation of both terms – the most common associations are loneliness, sadness, illness and death. The analysis also shows significant differences in the linguistic representation of these institutions depending on respondents' experience: people with experience in nursing homes for older people are more likely to use pragmatic and neutral terms, while those without experience are more likely to use strongly negative, often metaphorical expressions. The results obtained broaden the state of knowledge of linguistic representations of nursing homes in Polish. They contribute to research on the linguistic image of senior care homes, presenting lexical mechanisms that reinforce stereotypes and negative attitudes towards this type of care for seniors, and potentially pointing to the need for conscious shaping of public discourse around long-term care.

Keywords: senior care homes, nursing homes, stereotypical linguistic representations, lexical associations, emotional connotations, stigmatization of old age

Wstęp

Społeczeństwa na całym świecie, w tym także Polska, stają wobec wyzwania związanego ze starzeniem się ludności. Zwiększający się odsetek osób starszych w strukturze demograficznej jest efektem wieloletnich zmian w zakresie umieralności, dzietności oraz migracji, a także naturalnego przesuwania się rozkładu wieku. W Europie, w tym w Polsce, w ostatnich latach zjawisko to nasila się (Adrianowska, 2022). Domy opieki, stanowiące kluczowy element systemu wsparcia seniorów, często obciążone są jednak negatywnymi stereotypami i stygmatyzacją w świadomości społecznej. Postrzeganie tych instytucji, ukształtowane przez historyczne uwarunkowania, medialne narracje oraz brak bezpośredniego doświadczenia, ma istotny wpływ na decyzje o wyborze formy opieki nad bliskimi, a także na ogólny dyskurs wokół starości i opieki długoterminowej. Niniejszy artykuł naukowy ma na celu zbadanie percepcji terminów *dom seniora* i *dom opieki* w języku polskim, wykorzystując analizę leksykalno-semantyczną, ilościową i jakościową skojarzeń respondentów. Poprzez identyfikację dominujących kolokacji, nacechowania emocjonalnego słów oraz wpływu osobistego doświadczenia na te reprezentacje badanie dąży do zbadania istniejącego obrazu i zrozumienia mechanizmów językowych, które przyczyniają się do utrwalania lub zmiany społecznych postaw wobec instytucjonalnej opieki nad osobami starszymi.

Wizerunek domów opieki

Pojęcia *dom opieki*, *dom spokojnej starości* oraz *dom seniora* funkcjonują w języku jako nazwy obiektów, które są silnie nacechowane konotacyjnie. Jak zauważa Ryszard Tokarski (2013), znaczenie wyrazu nie ogranicza się do jego definicji słownikowej,

lecz obejmuje także cały zespół skojarzeń, emocji i wartości, które użytkownicy języka przypisują danemu wyrażeniu. Z perspektywy semantyki leksykalnej oba wyrażenia różnią się stopniem nacechowania emocjonalnego i aksjologicznego (por. Puzyńska, 2004). Leksyka odnosząca się do starości i związanych z nią instytucji często podlega tabuizacji, co prowadzi do poszukiwania eufemizmów mających na celu złagodzenie negatywnego obrazu starości w języku (Grzenia, 2006). W tym kontekście określenie *dom seniora* może pełnić funkcję eufemistyczną wobec bardziej dosłownego i emocjonalnie obciążonego *domu opieki*. Kwestia wartościowania związana jest z teorią prototypów, zgodnie z którą użytkownicy języka organizują pojęcia wokół typowych przykładów (Rosch, 1973). Prototypowy *dom opieki* może przywoływać obraz instytucji o niższym standardzie, finansowanej publicznie i postrzeganej jako ostateczność, podczas gdy *dom seniora* jest kreowany na prototyp nowoczesnego, często prywatnego ośrodka oferującego kompleksowe usługi i aktywizację mieszkańców.

Z perspektywy językoznawczej kluczowym problemem jest sposób, w jaki język konstytuuje i utrzuca negatywne skojarzenia, prowadząc do stygmatyzacji oraz wpływu na postawy społeczne. Powszechne poczucie wstydu i winy towarzyszące decyzji o umieszczeniu bliskich w tego typu placówkach znajduje swoje odzwierciedlenie w dyskursie. Jurek (2012: 96–97) pokazuje narrację, w której dom pomocy społecznej jawi się jako instytucja, „do której oddanie członka rodziny jest decyzją ostateczną, budzącą silne poczucie winy”, podkreślając, że „nadal pokutuje obiegowa opinia, że najgorsza rodzina jest lepsza od domu pomocy społecznej”. Dom pomocy społecznej w stereotypowym wyobrażeniu rysuje się jako miejsce „skoszarowanego” życia, obwarowanego regulaminami i symbolizującego „jednokierunkowy korytarz bez wyjścia, na którego końcu czai się śmierć”. W tych ujęciach język nie jest jedynie narzędziem opisu, lecz aktywnym czynnikiem kształtującym negatywne ramy poznawcze. Wyobrażenie opinii publicznej w Polsce na temat domów pomocy społecznej jest w dużej mierze negatywne, a ten silnie utrwalony obraz jest efektem zjawiska określanego jako fiksacja wizerunku (Jurek, 2012 za: Iwankiewicz-Rak, 2006). Z perspektywy językoznawczej fiksacja wizerunku oznacza utrwalanie negatywnych reprezentacji mentalnych poprzez powtarzalne wzorce leksykalne i kolokacyjne. Proces ten może odbywać się na dwóch płaszczyznach: przenoszenia wizerunku z przeszłości na teraźniejszość oraz rozciągania wizerunku, czyli budowania opinii o całym sektorze na podstawie jednej organizacji lub odwrotnie (Zalejski, 2013).

Korzenie tych skojarzeń sięgają średniowiecza, kiedy pierwsze instytucje opiekuńcze były utożsamiane z biedą i społecznym marginesem (Zbyrad, 2014). Nazywane często przytułkami, występowały w różnych formach. Termin *szpital* pochodzi od łacińskiego *hospitium*, oznaczającego ‘dom dla gości’, przy czym początkowo nie rozróżniano podróżnych zdrowych i chorych. W Bizancjum pierwsze tego typu instytucje, później nazywane xenodochiami, oferowały opiekę pielgrzymom i wędrowcom, a także mieszkańcom miast. Na ich podstawie powstawały następnie przytułki dla sierot, starców i porzuconych dzieci (Staniszewski 2004: 77–78). W języku opisu takich instytucji dominowały metafory wykluczenia i kontroli – mówiono o *gniazdach grzechu* czy *więziennych warunkach* (Jurek 2012 za: Geremek, 1989; Radwan-Pragłowski, Frysztacki, 1998). Te negatywne obrazy

wpłynęły na rozwój metafor współczesnych, w których domy opieki postrzegane są jako *przechowalnie* lub *wysypiska dla ludzi-odpadów* (Jurek, 2012 za: Bauman, 2004).

Współczesne media utrwalają ten wizerunek, eksponując skandale i nadużycia w domach opieki dla starszych osób za pomocą emocjonalnie nacechowanego języka (na przykład *afery*, *upokorzeni pensjonariusze*), co prowadzi do rozciągania negatywnego obrazu na cały sektor instytucjonalnej opieki (Jurek, 2012). Tym samym język nie tylko odzwierciedla rzeczywistość, lecz także ją kształtuje, wpływając na społeczne wyobrażenia i emocje związane z domami pomocy społecznej.

Pytania badawcze i hipotezy

Z perspektywy językoznawczej niniejsze badanie koncentruje się na tym, jak język konstytuuje i utrwalą negatywne skojarzenia związane z domami opieki, prowadząc do ich stygmatyzacji i wpływając na postawy społeczne. Postawiono następujące pytania badawcze:

1. Jakie są dominujące kolokacje i skojarzenia językowe Polaków z terminami *dom seniora* i *dom opieki*?
2. Jakie jest wartościowanie tych skojarzeń w polskim dyskursie publicznym?
3. W jaki sposób osobiste doświadczenie (rodzinne lub zawodowe) z domem opieki koreluje z percepcją i językowymi skojarzeniami respondentów?

Na podstawie postawionych pytań badawczych sformułowano następujące hipotezy badawcze:

H1: Dominujące skojarzenia językowe z terminami *dom seniora* i *dom opieki* w języku polskim będą miały przeważająco negatywne nacechowanie emocjonalne.

H2: Respondenci posiadający osobiste doświadczenie z domami opieki (rodzinne lub zawodowe) będą częściej niż osoby bez takiego doświadczenia wskazywać na pragmatyczne i funkcjonalne aspekty opieki oraz pozytywne konotacje.

Metodyka

Niniejsza analiza leksykalno-semantyczna miała na celu zbadanie kolokacji, skojarzeń oraz wartościowań związanych z terminami *dom seniora* oraz *dom opieki* w języku polskim. Źródłem danych empirycznych był zbiór 80 indywidualnych odpowiedzi pozyskanych przez badanie ankietowe z wykorzystaniem kwestionariusza. Każda odpowiedź zawierała podstawowe informacje demograficzne respondenta, takie jak płeć, wiek i wykształcenie, oraz kluczową zmienną w postaci listy maksymalnie trzech słów-skojarzeń. Dodatkowo zbierano dane dotyczące osobistego doświadczenia respondentów z domem opieki dla seniorów (rozdzielając doświadczenie w rodzinie z domami opieki, w pracy zawodowej lub brak takich doświadczeń) oraz faktu odwiedzenia takiej placówki. Spośród 80 respondentów 77 dostarczyło użytecznych danych tekstowych w kolumnie poświęconej skojarzeniom, które stanowiły podstawę analizy leksykalno-semantycznej. Trzy puste odpowiedzi w tej kolumnie zostały wykluczone z etapu przetwarzania i analizy skojarzeń.

Proces przygotowania danych oraz metodyka analizy

Przed przystąpieniem do właściwej analizy dane tekstowe zostały poddane rygorystycznemu procesowi przygotowania. W pierwszej kolejności przeprowadzono normalizację leksykalną, polegającą na sprowadzeniu wszystkich słów do ich formy podstawowej (lematu), co umożliwiło agregację synonimów i form fleksyjnych. Przykładowo *choroba* i *choroby* były traktowane jako to samo słowo, podobnie jak *opieka* i *opieką*. Normalizacja ta jest zgodna z założeniami językoznawstwa korpusowego, w którym lematyzacja pozwala na ujednolicenie jednostek leksykalnych i redukcję wariantowości formalnej (Leech, 2005). Następnie dokonano ujednolicenia wariantów terminologicznych. Różne nazwy instytucji, takie jak *dom seniora*, *dom opieki*, *dom pomocy społecznej*, *dom spokojnej starości* czy *dom starców*, ujednolicono i potraktowano jako odniesienie do tego samego konceptu instytucjonalnej opieki nad osobami starszymi. Działanie to mieści się w ramach operacjonalizacji kategorii pojęciowych w analizie dyskursu (van Dijk, 1998), w której różnorodne powierzchniowe realizacje językowe są sprowadzane do wspólnego znaczeniowego mianownika. W celu zachowania czystości danych asocjacyjnych słowa te były wykluczane z analizy częstości skojarzeń, ponieważ stanowiły element samego bodźca, a nie swobodnej asocjacji. W celu uniknięcia sztucznego zawyżania częstości zastosowano również procedurę usunięcia duplikatów w odpowiedziach indywidualnych; w przypadku, gdy respondent dwukrotnie podał to samo słowo w ramach swojej trójki skojarzeń (na przykład *samotność*, *samotność*, *smutek*), zostało ono policzone tylko raz w obrębie tej konkretnej odpowiedzi. Odpowiedzi, które zawierały frazy (na przykład *dom pomocy społecznej*, *brak rodziny*), zostały manualnie rozdzielone na pojedyncze słowa, a następnie poddane procesowi lematyzacji, o ile to było możliwe i celowe dla analizy. Postępowanie to odpowiada praktyce stosowanej w badaniach z zakresu psycholingwistyki i semantyki leksykalnej, gdzie agregacja danych ma na celu wyodrębnienie głównych komponentów pojęciowych i emocjonalnych (Nelson, McEvoy, Schreiber, 2004). Finalnym etapem przygotowania danych była korekta literówek, dokonana manualnie w celu zapewnienia poprawności leksykalnej danych, co stanowi standardowy krok w przetwarzaniu danych tekstowych (Biber, Conrad, Reppen, 1998).

W analizie zastosowano podejście zintegrowane, łączące metody ilościowe i jakościowe, zgodnie z założeniami metodologii badań mieszanych (por. Dörnyei, 2007). Celem takiego podejścia było uzyskanie wielowymiarowego obrazu reprezentacji leksykalnych i semantycznych związanych z pojęciem.

Analiza ilościowa objęła zliczanie częstości występowania znormalizowanych, zlematyzowanych słów w całym zbiorze odpowiedzi. Uwzględniono również dane demograficzne respondentów (płeć, wiek, wykształcenie, kontakt z tego typu instytucją), które posłużyły do interpretacji różnic w danych jakościowych. Na tej podstawie opracowano listę najczęściej pojawiających się słów kluczowych, traktowanych jako wskaźniki dominujących konceptów mentalnych (por. Brysbaert, Warriner, Kuperman, 2011).

Analiza jakościowa koncentrowała się na badaniu typowych kolokacji i związków leksykalnych (por. Stanulewicz, Radomyski, 2022; 2024), a także na semantycznej klasyfikacji skojarzeń – z podziałem na kategorie, takie jak emocje, funkcje, relacje

społeczne, zdrowie czy aspekty ekonomiczne. Następnie przeprowadzono analizę wartościowania, klasyfikując skojarzenia jako pozytywne, negatywne, neutralne (por. Taboada i in., 2011). Dodatkowo zestawiono odpowiedzi osób mających osobiste doświadczenie z domem opieki (rodzinne lub zawodowe) z odpowiedziami osób takiego doświadczenia nieposiadających, co pozwoliło na zidentyfikowanie różnic w postrzeganiu i językowej konceptualizacji analizowanego zjawiska.

Wyniki

1. Charakterystyka demograficzna respondentów

Badana grupa składała się z 80 respondentów, wśród których dominowały kobiety, stanowiące 90% próby (72 respondentki). Mężczyźni stanowili pozostałe 10% (8 respondentów). W rozkładzie wiekowym najlicniejszą kategorię stanowiły osoby w wieku 35–54 lata, to jest 55% badanych (44 respondentów). Grupa w wieku 18–34 lata stanowiła 37,5% (30 respondentów), natomiast osoby w wieku 55 i więcej lat były najmniej liczne, reprezentując 7,5% próby (6 respondentów). W aspekcie wykształcenia zdecydowana większość respondentów (87,5%, czyli 70 osób) miała wykształcenie wyższe, natomiast 12,5% (10 osób) legitymowało się wykształceniem średnim.

Odnosząc się do doświadczeń z domami opieki, 57,5% respondentów (46 osób) nie miało osobistego doświadczenia z takimi placówkami. Doświadczenie w rodzinie zgłosiło 22,5% badanych (18 osób), natomiast doświadczenie w pracy zawodowej – 16,3% (13 osób). Jeden respondent (1,3%) wskazał na doświadczenie zarówno w rodzinie, jak i w pracy zawodowej. Dwie odpowiedzi (2,5%) pozostały puste. Odnośnie do faktu odwiedzin w domu seniora 57,5% respondentów (46 osób) potwierdziło taką wizytę, podczas gdy 40% (32 osoby) nie odwiedziło domu seniora. Dwie odpowiedzi (2,5%) również pozostały puste.

2. Najczęściej występujące skojarzenia

Analiza częstości słów-skojarzeń, bazująca na 77 użytecznych odpowiedziach, pozwoliła na identyfikację dominujących pojęć. W tabeli 1 przedstawiono pięć najczęściej pojawiających się słów wraz z ich bezwzględną częstością występowania.

Tab. 1. Najczęściej występujące skojarzenia

Słowo	Częstość wystąpień
<i>starość</i>	30
<i>opieka</i>	29
<i>samotność</i>	22
<i>choroba</i>	11
<i>smutek</i>	11

Źródło: opracowanie własne na podstawie odpowiedzi respondentów.

Słowa *starość* i *opieka* są najczęściej padającymi skojarzeniami, występują odpowiednio 30 i 29 razy. Bezpośrednio za nimi plasuje się *samotność* z 22 wystąpieniami. Kolejne pod względem częstotliwości występowania są *choroba* i *smutek* (po 11 wystąpień), co wskazuje na silne negatywne konotacje.

3. Rodzaje skojarzeń i wartościowanie

Analiza jakościowa ujawniła trzy główne kategorie skojarzeń, które determinują ogólne wartościowanie terminu *dom opieki/dom seniora*. Dominującą grupą są skojarzenia o wyraźnym negatywnym nacechowaniu emocjonalnym i społecznym. Obejmują one emocje i stany, takie jak *samotność* (22), *smutek* (11), *bezradność* (4), a także pojedyncze wystąpienia słów, takich jak *lęk*, *strach*, *przerażenie* i *zapomnienie*. W aspekcie społecznym i funkcjonalnym negatywnie postrzegane są *zaniedbanie* (2), *wyzysk* (1), *złe traktowanie* (1), *nadużycia* (1), *przechowalnia* (1), *brak rodziny* (1), *obcość* (1), *pozbawienie tożsamości* (1), *przerzucenie problemów na innych* (1), *porzucenie przez rodzinę* (1) i *ograniczenie dla rodziny* (1). Te skojarzenia wskazują na głębokie obawy dotyczące jakości opieki, aspektów moralnych oraz roli rodziny. Wśród aspektów biologicznych i fizycznych często negatywnie konotowane są *starość* (30), *choroba* (11), *niedoleżność* (4) oraz *śmierć* (3), co podkreśla związek z etapem życia charakteryzującym się schorzeniami i końcem egzystencji.

Mniej liczne, lecz istotne, są skojarzenia o pozytywnym nacechowaniu, odzwierciedlające idealny lub pożądany obraz placówki. Wśród emocji i stanów znajdują się *spokój* (6), *ciepło* (2) i *miłość* (1). Aspekty funkcjonalne i społeczne obejmują *opiekę* (29), *pomoc* (9), *bezpieczeństwo* (3), *towarzystwo* (4), *profesjonalizm* (1), *godność* (2), *wsparcie* (1), *rozmowę* (1), *wygodę* (2) i *animację* (1). Te słowa wskazują na potencjalne korzyści płynące z profesjonalnej opieki i środowiska społecznego.

Kategorię neutralnych i pragmatycznych skojarzeń tworzą słowa opisujące realistyczne aspekty funkcjonowania domów opieki, pozbawione silnego nacechowania emocjonalnego. Wśród aspektów strukturalnych i organizacyjnych wymienić można terminy, takie jak: *kadra* (1), *pielęgniarka* (3), *lekarstwa* (1), *opieka medyczna* (1), *opieka całodobowa* (2), *łóżka rehabilitacyjne* (1), *duża liczba seniorów* (1), *dom spokojnej starości* (1) oraz *dom pomocy społecznej* (1). Aspekty finansowe, takie jak *drogo* (1) i *pieniądze* (1), podkreślają ekonomiczny wymiar. Aspekty demograficzne to *seniorzy* (3) i *starsi ludzie* (1). Wreszcie, aspekt sensoryczny to *zapach* (2), stanowiący specyficzne, lecz neutralne zjawisko sensoryczne. Ogólne wartościowanie terminu *dom opieki/dom seniora* jest w przeważającej mierze negatywne. Pomimo obecności pozytywnych skojarzeń, takich jak *opieka* czy *spokój*, dominują koncepty związane z samotnością, chorobą, smutkiem i poczuciem odrzucenia.

4. Korelacja między doświadczeniem z domami opieki a skojarzeniami

Analiza ilościowo-jakościowa wskazuje, że osobiste doświadczenie z domem opieki (zarówno w kontekście rodzinnym, jak i zawodowym) oraz fakt odwiedzenia takiej placówki korelują ze zróżnicowaniem w słowach-skojarzeniach respondentów. Tendencje te są zauważalne w dystrybucji częstości słów kluczowych między grupami respondentów z doświadczeniem ($n = 32$) i bez doświadczenia ($n = 45$).

Respondenci posiadający jakiekolwiek doświadczenie z domami opieki (rodzinne lub zawodowe) częściej wskazywali na bardziej pragmatyczne i funkcjonalne aspekty opieki. W tej grupie pojawiały się słowa, takie jak *opieka medyczna*, *opieka całodobowa*, *profesjonalizm*, *ciągłość opieki*, *bezpieczeństwo*, *wygoda* czy *towarzystwo*. Obserwowano również występowanie słów o pozytywnym nacechowaniu, takich jak *spokój* (4 wystąpienia w opozycji do 2 bez doświadczenia), *pomoc* i *miłość*. Chociaż nadal notowane były skojarzenia negatywne, na przykład *smutek*, *choroba* czy *bezzadność*, a w niektórych przypadkach nawet *przechowalnia* czy *złe traktowanie*, osoby z doświadczeniem rzadziej posługiwały się skrajnie abstrakcyjnymi i pesymistycznymi terminami, które były częstsze, a czasem wyłączne, w grupie respondentów bez doświadczenia.

W grupie osób, które nie miały osobistego doświadczenia z domem opieki ($n = 45$), dominowały skojarzenia o silnie negatywnym i często abstrakcyjnym charakterze. Oprócz częstych terminów, takich jak: *samotność* (17 wystąpień), *smutek* (8 wystąpień) i *choroba* (7 wystąpień), pojawiały się tu terminy, takie jak *śmierć*, *zaniedbanie*, *wyzysk*, *brak rodziny*, *obcość*, *pozbawienie tożsamości*, *przerzucenie problemów na innych*, *ograniczenie dla rodziny*, *prerażenie* czy *nadużycia*. Sugeruje to, że brak bezpośredniego kontaktu z rzeczywistością domów opieki sprzyja utrzymywaniu się stereotypów i ogólnych obaw społecznych, które są mniej oparte na konkretnych doświadczeniach.

Dyskusja

Wyniki niniejszego badania jasno wskazują, że terminy *dom opieki* i *dom seniora* w języku polskim są obciążone silnymi, w dużej mierze negatywnymi konotacjami. Dominujące skojarzenia, takie jak *starość*, *opieka* i *samotność*, odzwierciedlają powszechną percepcję tych instytucji. Podczas gdy starość i opieka są naturalnymi asocjacjami z placówkami dla seniorów, wysoka częstość występowania słowa *samotność* (22 wystąpienia) oraz innych słów nacechowanych negatywnie, takich jak *smutek* (11 wystąpień), *choroba* (11 wystąpień), *bezzadność* (4 wystąpienia) czy *śmierć*, sygnalizuje głęboko zakorzenione obawy społeczne. Szczególnie uderzające są pojedyncze, lecz silnie nacechowane negatywnie skojarzenia, jak *zaniedbanie*, *wyzysk*, *złe traktowanie*, *nadużycia* czy *przechowalnia*, które sugerują dehumanizujące postrzeganie osób starszych w takich placówkach.

Analiza demograficzna wskazała na dominację w badaniu kobiet w wieku 35–54 lata z wyższym wykształceniem w grupie respondentów. Jest to kategoria demograficzna często odpowiedzialna za podejmowanie decyzji dotyczących opieki nad starszymi członkami rodziny, co podkreśla znaczenie ich percepcji dla kształtowania ogólnego obrazu domów opieki.

Kluczowa dla badania jest korelacja między osobistym doświadczeniem respondentów a charakterem ich skojarzeń. Osoby posiadające jakiekolwiek doświadczenie z domami opieki (rodzinne lub zawodowe), choć nadal świadome negatywnych aspektów (*samotność*, *choroba*), częściej wskazywały na bardziej pragmatyczne i funkcjonalne elementy, takie jak *opieka medyczna*, *profesjonalizm*, *bezpieczeństwo* czy *spokój*. To sugeruje, że bezpośredni kontakt z rzeczywistością domów opieki może prowadzić do bardziej

zróżnicowanej, ale czasem nawet pozytywnej percepcji, różniącej się od ogólnych, często stereotypowych, obaw. Z kolei respondenci bez osobistego doświadczenia, bazując prawdopodobnie na informacjach medialnych i ogólnych stereotypach, częściej używali słów o silnie negatywnym i abstrakcyjnym charakterze, takich jak *śmierć*, *zaniedbanie*, *wyzysk* czy *porzucenie przez rodzinę*. Ta dysproporcja podkreśla rolę informowania i edukowania społeczeństwa, co może przyczynić się do złagodzenia dominujących, negatywnych stereotypów.

Warto również zauważyć, że choć *opieka* jest jednym z najczęściej wymienianych słów, jej konotacje bywają ambiwalentne. Pojawia się w kontekście zarówno pomocy i bezpieczeństwa, jak i *przechowalni*, co wskazuje, że sama obecność opieki fizycznej nie zawsze równa się zaspokojeniu potrzeb emocjonalnych i godnościowych. Aspekty sensoryczne, takie jak *zapach*, choć neutralne, mogą odgrywać rolę w ogólnej ocenie placówki, często wzmacniając negatywne wyobrażenia.

Wnioski

Na podstawie przeprowadzonej analizy można sformułować kilka kluczowych wniosków dotyczących percepcji domów opieki w języku Polaków. Po pierwsze, obraz domów opieki jest w polskim społeczeństwie w dużej mierze negatywny, z silnymi konotacjami związanymi z samotnością, chorobą, smutkiem i śmiercią, a także obawami o zaniedbanie, wyzysk i utratę godności. Po drugie, posiadanie osobistego doświadczenia (rodzinnego lub zawodowego) z domami opieki koreluje ze zróżnicowaniem w percepcji tych instytucji. Osoby doświadczone rzadziej posługują się skrajnie negatywnymi i abstrakcyjnymi terminami, częściej koncentrując się na pragmatycznych i funkcjonalnych aspektach opieki, a nawet na pozytywnych elementach, takich jak spokój czy profesjonalizm. Po trzecie, dysproporcja w skojarzeniach między grupami z doświadczeniem i bez niego wskazuje na lukę informacyjną i potrzebę zwiększenia transparentności funkcjonowania domów opieki. Kampanie informacyjne, dni otwarte czy programy edukacyjne mogłyby pomóc w przełamywaniu negatywnych stereotypów i budowaniu bardziej realistycznego obrazu tych placówek. Po czwarte, mimo że opieka jest kluczowym skojarzeniem, wyraźna obecność słowa *samotność* i negatywnych konotacji społecznych sugeruje, że domy opieki są oceniane nie tylko pod kątem zapewnienia opieki medycznej, ale również pod kątem zaspokojenia potrzeb emocjonalnych, społecznych i psychologicznych seniorów.

Dalsze kierunki badań mogłyby pogłębić analizę korelacji demograficznych, takich jak wpływ wieku, wykształcenia czy płci na szczegółowe skojarzenia, a także zastosować bardziej zaawansowane metody analizy sentymentu i modelowania językowego, aby uzyskać jeszcze precyzyjniejszy obraz percepcji społecznej.

Bibliografia

- Adrianowska J. (2022), *Ocena procesu starzenia się ludności krajów Unii Europejskiej za pomocą modelu konwergencji beta*, „Wiadomości Statystyczne. The Polish Statistician”, nr 7, s. 35–53.
- Bauman Z. (2004), *Życie na przemiał*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Biber D., Conrad S., Reppen R. (1998), *Corpus linguistics: Investigating language structure and use*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Brysbaert M., Warriner A.B., Kuperman V. (2011), *Concreteness ratings for 40 thousand English words*, „Behavior Research Methods”, vol. 46(3), s. 904–911.
- Dörnyei Z. (2007), *Research methods in applied linguistics*, Oxford: Oxford University Press.
- Geremek B. (1989), *Litość i szubienica. Dzieje nędzy i miłosierdzia*, Warszawa: Czytelnik.
- Gries S.T. (2009), *Quantitative corpus linguistics with R: A practical introduction*, London–New York: Routledge.
- Grzenia J. (2006), *Słownik nazw własnych. Pochodzenie, znaczenie, poprawna odmiana*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Iwankiewicz-Rak B. (2006), *Sila wizerunku organizacji pozarządowej*, „Trzeci Sektor”, nr 5, s. 30–36.
- Jurek Ł. (2012), *Wizerunek domów pomocy społecznej w Polsce*, „Nauki o Zarządzaniu”, nr 11, s. 96–110.
- Leech G. (2005), *Adding linguistic annotation*, [w:] M. Wynne (red.), *Developing linguistic corpora: A guide to good practice*, Oxford: Oxbow Books, s. 17–29.
- Nelson D.L., McEvoy C.L., Schreiber T.A. (2004), *The University of South Florida free association, rhyme, and word fragment norms*, „Behavior Research Methods, Instruments, & Computers”, vol. 36(3), s. 402–407.
- Puzynina J. (2004), *Problemy wartościowania w języku i w tekście*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury”, t. 16, s. 179–190.
- Radwan-Pragłowski J., Frysztacki K. (1998), *Spoleczne dzieje pomocy człowiekowi: od filantropii greckiej do pracy socjalnej*, Katowice: Wydawnictwo Śląsk.
- Rosch E.H. (1973), *Natural categories*, „Cognitive Psychology”, vol. 4(3), s. 328–350.
- Staniszewski P. (2004), *Szpitalnictwo kościelne w archidiakonacie łęczyckim i łowickim do 1795 roku*, Warszawa: DiG.
- Stanulewicz D., Radomski K. (2022), *Tok Pisin words for red used in the press: A corpus study*, [w:] D. Dziadosz, E. Komorowska, D. Stanulewicz (red.), *Oblicza języka, przekładu, kultury i edukacji. Wybrane zagadnienia*, Szczecin: Wydawnictwo Volumina.pl Daniel Krzanowski, s. 85–97.
- Stanulewicz D., Radomski K. (2024), *Colour terms in astrophysical texts: A corpus study*, „Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 9. Current Trends in Language Development”, vol. 27, s. 72–91.
- Taboada M., Brooke J., Tofiloski M., Voll K., Stede M. (2011), *Lexicon-based methods for sentiment analysis*, „Computational Linguistics”, vol. 37(2), s. 267–307.

Tokarski R. (2013), *Znaczenie słowa i zasada wewnętrznej motywacji cech semantycznych*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, t. 20, nr 2, s. 195–204.

van Dijk T.A. (1998), *Ideology: A multidisciplinary approach*, London: Sage.

Zalejski J. (2013), *Kształtowanie wizerunku organizacji*, [w:] J.S. Jaskevich (red.), *Transformacja systemowa społeczeństwa: Innowacje i tradycje. Zbiór prac naukowych wydziałów nauk społecznych i humanistycznych*, Brześć: Brzeski Państwowy Uniwersytet Techniczny, s. 59–71.

Zbyrad T. (2014), *Od instytucji totalnej ku demokratycznej? Domy pomocy społecznej w Polsce*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.